

ASOSIY VOSITALAR HISOBINI 16-SON BHXS “ASOSIY VOSITALAR” ASOSIDA TASHKIL ETISH

U.A.Shirinov – SamISI, PhD.

A.A.Amonov – SamISI, katta o'qituvchi

Annotatsiya: Maqolada asosiy vositalar hisobini moliyaviy hisobotning va buxgalteriya hisobining xalqaro standartlari asosida tan olish, hisob tizimida aks ettirish hamda hisobotlarda ochib berish bo'yicha mulohazalar yuritilgan.

Kalit so'zlar: asosiy vositalar, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, xalqaro standartlar, qayta baholash.

Аннотация: В статье рассматривается признание учета основных средств на основе международных стандартов финансовой отчетности и бухгалтерского учета, отражение в системе бухгалтерского учета и раскрытие в отчетности.

Ключевые слова: основные средства, бухгалтерский учет, финансовая отчетность, международные стандарты, переоценка.

Abstract: The article discusses the recognition of the fixed assets account based on the international standards of financial reporting and accounting, reflection in the accounting system and disclosure in the reports.

Key words: fixed assets, accounting, financial reporting, international standards, revaluation.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohatlar iqtisodiyotimizni yanada rivojlantirishga asos bo'lmoqda. Prezidentimiz ham qator ma'ruzalarida iqtisodiyotimizni rivojlantirish bo'yicha ta'kidlab kelmoqda, chunonchi “Bir yil ichida mamlakatimiz iqtisodiyotini yanada erkinlashtirish, biznesga keng yo'l ochish, bu borada qonun ustuvorligi va huquqiy kafolatlarni mustahkamlash bo'yicha tizimli islohotlarni jadal davom ettirdik”¹.

Hozirgi kunda dunyo mamlakatlarida iqtisodiyotni rivojlantirishda asosiy vositalar hisobi va auditing nazariy hamda uslubiy asoslarini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Asosiy vositalarni tan olish mezonlari, asosiy vositalarni boshlang'ich tannarxida baholash, asosiy vositalarni haqiqiy tannarxi bo'yicha hisob modeli yoki qayta baholangan qiymati bo'yicha hisob modellari asosida baholash tartiblari, asosiy vositalarni qayta baholash natijalarini aks ettirish, asosiy vositalarni moliyaviy hisobotlarda aks ettirish masalalarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, xalqaro audit standartlari asosida xo'jalik yurituvchi subyektlar asosiy vositalarni audit qilish metodologiyasini takomillashtirish o'ta dolzarb hisoblanadi.

Mamlakatimizda korxonalar faoliyatini kengaytirishda, asosiy fondlarining modernizatsiya qilish hamda ularni zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash borasida ko'plab ishlar amalga oshirilmoqda. 2021 yilda asosiy kapitalga investitsiyalar 239552,6 mlrd. so'mni tashkil etgan.

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ikkinchi Toshkent xalqaro investitsiya forumining ochilish marosimidagi nutqi. <https://president.uz/oz/lists/view/6221>

Asosiy vositalar bo'yicha turli manbalarda turlicha fikrlar keltirilgan. Biz tadqiqotimiz natijasida ularning bir qanchasini keltirib o'tdik.

Asosiy vositalar – bu quyidagi mezonlarga javob beradigan moddiy aktivlardir: (a) mahsulotlarni ishlab chiqarish yoki yetkazib berish, yoki xizmatlar ko'rsatish yoki boshqa tomonlarga ijaraga berish yoki ma'muriy maqsadlarda foydalanish uchun saqlanadigan; va (b) bir davrdan ortiq muddat davomida foydalanilishi kutiladigan.^[1]²

5-sonli MHXS (Moliyaviy hisobotning xalqaro standarti) asosan uzoq muddatli aktivlar - bu hisobot davridan keyin o'n ikki oydan ko'proq vaqt davomida tiklanishi kutilayotgan summalarni o'z ichiga olgan aktivlar³

16–MHXS “Asosiy vositalar“ga asosan asosiy vositalarni keying baholanishi **boshlang'ich qiymat modeli** bo'yicha yoki **qayta baholash modeli bo'yicha** tan olinadi.

Aktiv sifatida tan olinganidan so'ng, asosiy vosita obyektiga jamg'arilgan eskirish va qadrsizlanishdan jamg'arilgan zararlar chegirilgan holda **boshlang'ich qiymat bo'yicha** hisobga olinishi lozim.

1-jadval

Asosiy kapitalga investitsiyalarning asosiy fondlar turlari bo'yicha tarkibi (mlrd. so'mda)

Asosiy fondlar	2019	2020	2021
Jami	195927,3	210195,1	239552,6
Turar-joy binolari	20621,9	23200,8	29851,0
Noturar-joy binolari	33408,1	38172,7	50894,5
Boshqa inshootlar	23148,7	27039,0	30290,6
Yerni yaxshilash	127,3	285,9	277,1
Mashina va uskunalari, jami	107305,8	110493,8	113863,9
Transport uskunolari	16588,2	12415,2	14574,5
Axborot, kompyuter va telekommunikatsiya (AKT) uskunolari	3194,8	7347,0	5325,6
Boshqa mashina va uskunalar	87522,7	90731,6	93963,8
Bir necha marta mahsulot beruvchi, xayvonlar resurslari	2418,9	2843,0	3656,8
Bir necha marta mahsulot beruvchi daraxtlar, qishloq xo'jalik ekinlari va ko'chatlar resurslari	372,0	880,7	838,6
Noishlab chiqarish aktivlarga mulk huquqini berish bilan bog'liq xarajatlar	198,1	225,0	138,2
Komyuter dasturiy ta'minoti va ma'lumotlar bazalari	28,7	25,2	98,6
Ko'ngilochar, adabiy va badiiy asarlarning asl nusxalari	3,7	1,6	0,8
Ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar	5,9	86,5	30,8
Foydali qazilmalar zahiralarini razvedka qilish va baholash	763,7	26,7	96,4
Boshqa intellektual mulk mahsulotlari	330,1	229,0	292,3

² MHXS 16 “Asosiy vositalar “

³ MHXS 5 “Sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar va davom ettirilmaydigan faoliyat “

Aktiv sifatida tan olinganidan so'ng, haqqoniy qiymati ishonchli tarzda baholanishi mumkin bo'lgan asosiy vosita obyekti keyingi jamg'arilgan eskirish va qadrsizlanishdan keying jamg'arilgan zararlarni chegirgan holda, qayta baholash sanasidagi haqqoniy qiymatni aks ettiradigan qayta **baholangan qiymatda hisobga** olinishi lozim. Hisobot davri oxirida balans qiymatini uning haqqoniy qiymatidan muhim farqlanmasligi uchun qayta baholash yetarli darajada muntazam amalga oshirilishi lozim.

Asosiy vositalarni auditorlik tekshiruvidan o'tkazish maqsadi buxgalteriya hisoboti asosiy vositalar bo'limining ishonchliligi to'g'risida fikr shakllantirish va korxonada asosiy vositalar bilan bog'lik muomalalarni hisobga olish hamda soliqqa tortish uslubiyotini tashkil etishning O'zbekiston Respublikasida amal qilayotgan me'yoriy hujjatlarga hamda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga muvofiqligini aniqlashdan iborat.

Asosiy vositalarning samaradorlik ko'rsatkichlarini oshirishning quyidagi yo'nalishlarini korxonaga uchun tavsiya sifatida keltirib o'tish mumkin.

Tashkiliy yo'nalishlar bo'yicha:

- asosiy vositalarning fakat korxonaga ish beradigan qisminigina olish;
- asosiy vositalarning ortiqcha qismini ushlab turmaslik;
- eskirgan asosiy vositalarni va manaviy talabga javob bermaydigan asosiy vositalarni hisobdan chiqarish;
- asosiy vositalarni farqlash va tarkiblashni qayta o'zgartirish;
- asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblashning muolliq shakllarini belgilash va h.k.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.MHXS 5 "Sotish uchun mo'ljallangan uzoq muddatli aktivlar va davom ettirilmaydigan faoliyat"
- 2.BHXS 16 "Asosiy vositalar"
- 3.5-son BHMS "Asosiy vositalar"
4. Уразов К.Б. Бошқа тармоқларда бухгалтерия ҳисобининг хусусиятлари. Дарслик. Қайта ишланган ва тўлдирилган 2-нашр.- Т.: «Фан ва технология», 2019. – 540 б.
5. Kunduzova, K. I., Qudbiyev, N. T., & Asatullayeva, N. Y. Q. (2022). Iqtisodiyotning modernizatsiyalash sharoitida asosiy vositalar hisobini takomillashtirish masalalari. *Scientific progress*, 3(3), 837-846.
6. Ibrohim, S. (2023, January). Asosiy vositalar"(bhxs 16) standartni amaliyotga joriy etish masalalari. In *Proceedings of International Educators Conference* (Vol. 2, No. 1, pp. 204-207).
7. Zokirovna, I. Z. (2022). Iqtisodiy islohotning hozirgi bosqichida buxgalteriya hisobi tizimining holatini baholash muammolari. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 147-154.

8. Luptullaevich, X. T. (2023). Mintaqaviy paxta-to'qimachilik klasterlarini shakllantirish va rivojlantirish. *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 3(6), 129-132.

9. Luptullaevich, X. T. (2023). Paxta-to'qimachilik sohasi sub'ektlari faoliyatini klasterlashtirish natijalari. *Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali*, 3(6), 125-128.